

A KÉT PÁPA

A változás dogmája

GELENCSÉR GÁBOR

SOROZAT, DOKUMENTUM- ÉS JÁTÉKFILM – A HÍRMŰSOROK MELLETT A FILMESEK KÖRÉBEN IS NÉPSZERŰ A PÁPA SZEMÉLYE ÉS A PÁPASÁG INTÉZMÉNYE.

Nem meglepő, mégis feltűnő a pápa és a Vatikán előtérbe kerülése a mozgóképiparban, ráadásul annak legújabb formáiban. Paolo Sorrentino 2016-ban tízrészes sorozatott rendezett *Az ifjú pápa* címen Jude Law-val a főszerepben (az újabb évad épp ezekben a hetekben válik elérhetővé). A története és stílusa alapján leginkább fantasynek tekinthető vállalkozás igen provokatív, szórakoztató, ugyanakkor elgondolkodtató képet alkot a Vatikánról egy ifjú, ráadásul amerikai származású pápa működésének tükrében. Wim Wenders már címével is tiszteletteljes portrét forgatott a mostani egyházfőről 2018-ban (*Ferenc pápa – Egy hiteles ember*). Most pedig itt a feltörekvő és kreatív Netflix-től az előző és a mostani pápa kapcsolatát a személyiségük oldaláról, valós események alapján feldolgozó egész estés játékfilm, *A két pápa*. Miért a tolongás a filmesek részéről a parányi Vatikán Államban (tudniillik e filmek számos jelenete ráadásul eredeti helyszíneken forog)?

A válasz bármilyen kézenfekvő, mégis figyelmet érdemel, főképp, mivel meglehetősen összetett. Egyik eleme a pápaság, a katolikus egyház története. Nincs ugyanis a világ történelmében ehhez hasonló, 2000 év óta fennálló intézmény. Fennállásának kulcsa – ha kizárólag történelmi jelenlétére, s nem a hívők életében betöltött szerepére, tanításaira gondolunk, noha a kettő nyilván elválaszthatatlan egymástól –, kétévezredes történetének biztosítéka tehát az állandóság és a változás érzékeny dinamikájában rejlik, amely számos nehéz, ellentmondásos időszakot is magában foglalt, csak hogy ezeken mindig újra és újra felül tudott kerekedni, a lényegét nem érintő, ám folytonos korrekcióival

Mindez önmagában érdekes, kimeríthetetlen téma, amely a filmeseket is számtalanszor meghihlette. Napjainkban pedig a pápák személye és a pápaság intézménye rendkívüli. Nyugodtan kijelenthetjük: történelmi eseményeknek vagyunk kortárs szemtanúi. II. János Pál személyében elsőként került az egyházfői székbe kelet-európai (lengyel) pápa, ráadásul 1978-ban, még a Szovjetunió fennállása idején. Majdnem harmincéves pápasága meghatározó a 20. századi történelemben – és nemcsak az egyházban. 2005-ös halála után példátlan gyorsasággal, kilenc év múlva szentté avatták – ez ugyancsak szokatlan esemény az egyház legújabb kori történetében. Utóda, XVI. Benedek 2013-ban lemondott hivataláról – noha lépése nem példátlan, mégis igen meglepő, hiszen 700 év óta ilyen nem történt, s az addigi 265 pápa közül rajta kívül mindössze kettő döntött hasonlóképpen. Miatta meg kellett tanulnunk egy új szóösszetételt: emeritus pápa. Az ő utóda a hivatalban lévő pápa, Ferenc, az első jezsuita és az első amerikai kontinensről származó egyházfő.

Ha csak hármójuk működésének dinamikáját vizsgáljuk, az már önmagában izgalmas: II. János Pál kezdetben reformista, később már inkább konzervatív nézeteket vallott. XVI. Benedek megválasztásával a konzervatív, Ferencével viszont a reformista erők kerekedtek felül. Ferenc rögtön színrelépésével forradalmi változásokat ígért: kezdve névválasztásától, hiszen jezsuita létére vette fel a Ferenc nevet, s ezzel a ferences hagyományok folytatójának vallotta magát (nota bene a Ferenc név is első a pápaság 2000 éves történetében), első pápai megszólalásáig, amikor is a Szent Péter Bazilika erkélyéről „jó estéttel” köszöntötte az ünneplő tömeget. Már

ennek az egyszerű üdvözlésnek rendkívül fontos üzenete volt, s az ebben rejlő szellemiség – a közvetlenség, az egyszerűség egyfelől, a szegények, a peremen élők, a menekültek melletti kiállás másfelől – azóta is kíséri működését. S ez okoz botránkozást sokakban, egyházon kívül és belül egyaránt, beleértve hazánkat is. Kijelenthetjük tehát: (egyház)történelmi idöket élünk.

A két pápa a német Joseph Ratzinger, azaz XVI. Benedek és az argentin Jorge Bergoglio, azaz Ferenc pápa személyiségéből és – főképp Ferenc esetében – „back storyjából” fakadó különbsége épít: az állandóság és a változás különbségére, amely kettőjük találkozásakor egymásnak feszül, majd kompromisszumra jut, s amelynek XVI. Benedek lemondása és Ferenc pápává választása lesz a történelmi eredménye, a fikciós történeté pedig egy barátság születése. Történelmi léptékű esemény háttérét tárja fel tehát a film – a történelmi hitelesség igénye nélkül. A lemondás és a pápaválasztás megfelelel a valóságnak, ahogy a két pápa karakterének, (eddiggi) működésének a bemutatása is. Ám hogy mindez valóban így történt volna kettőjük között, az merő fikció – s ez így van jól. *A két pápa* nem történelmi film; a címben jelzett formula – „valós események alapján” – a történelmi keretet jelzi, amit a film hiteles karakterekkel, párbeszédekkel, helyzetekkel tölt ki. Csak hogy utóbbiak hitelét nem a tények, hanem a művészi megformálás biztosítja: a kitűnő forgatókönyv, a pontos rendezés és mindenekelelt a két főszereplő varázslatos alakítása, átlényegülése. Anthony Hopkins és Jonathan Pryce nélkül ez a film nem volna az, ami: egyszerre szórakoztató, mély és főképp emberi dráma – amely történetesen két egyházfőről szól.

A két pápa voltaképpen régi receptet követ, amelyre mi különösen büszkék lehetünk: Korda Sándor „nagy emberek magánélete” koncepcióját, amelyet először VIII. Henriken próbált ki a néhány év múlva lovaggá ütött magyar származású direktor. A két magasrangú egyházfő magánélete nem hálószobákban zajlik – habár ott is látjuk őket –, hanem dolgozószobákban, nappaliban, Castel Gandolfo parkjában – meg a Sixtus-kápolnában. Hát, igen, kinek mi jut... De éppen ettől érdekesek; érdekesebbek, mint mi vagyunk. S ezért olyan jó meglesni őket. Különösképpen

a Vatikánban, amely máig őrzi titkát, s amelybe a film sorozatosan betekintést enged, így például a zárt ajtók mögött tartott pápaválasztás procedúrájába többször is. A helyiséget régen a konk-lávé idejére befalazták, ma csak az ajtót zárják be – íme a változás –, ám a szavazás a régi hagyományok szerint zajlik, vagyis a bíborosok nem gombot nyomogatnak, és a fekete vagy fehér füstjelzés sem tűnik korszerűnek (a média viszont annál jobban értékeli; kreatív tanácsadó legyen a talpán, aki hatásosabbat kitalál). A választási procedúra titkossága és demokratikussága ellenben azóta sem meghaladott – íme az állandóság erénye. S ez csak az egyik a sok „titok” közül, amelyet a film feltár, fontoskodás helyett leginkább megengedő humorral. Jóval fontosabb a két személyiség titka, amelyet a film a színészeknek köszönhetően oly nagy erővel állít elénk. A kétség, a vívódás, az előítélet, a megbocsátás és a bünbánat (utóbbiban a papi pedofília aktuális témája is előbukkan). Ami kettőjük között történik, az mélyen emberi – s ez talán személyükkel összefüggésben különösen hangsúlyozandó –, s legalább ennyire fikatív – amit pozíciójukkal kapcsolatosan ugyancsak ki kell emelni. Bármennyire magával ragadó, nem gondolhatjuk, hogy XVI. Benedek lemondásának és Ferenc megválasztásának története ez volna, hogy mind e

„Egyháztörténelmi időket élünk”
(Anthony Hopkins és Jonathan Pryce)

mögött ne volnának súlyos politikai és teológiai megfontolások, egyeztetések, kompromisszumok. Mindez azonban a történelem és az elemzők feladata, akik el is végzik ezt a munkát. Egy játékfilmé a hiteles, átélhető és kifejező karakterek és helyzetek megteremtése, mint amilyen Ferenc cipő-gegje: ő valóban nem viseli a pápai piros lábbelit, csak a sajátját, de hogy a cipőfűzője is ki legyen oldódva – nos, ez a valóságra rárakott fikció, amellyel a film a legtöbb jelenetben ügyesen játszik. Így például az előbb említett pápaválasztás procedúrájának bemutatásakor, amelynek az elemei hitelesek, ám a hatást egy parádés montázsszekvencia teremti meg.

A Netflix választása Fernando Meirelles rendezőre talán elsősorban nem latin-amerikai (brazil) származása, hanem eddigi, sztárokat is felvonultató, a műfajiságot drámával elegyítő filmjei miatt esett, mint amilyen az *Isten városa*, *Az elszánt diplomata* vagy a *Vakság* volt. A két pápában a címadó kettőshöz kapcsolódó jelenetekben remekel: a színészek játéka mellett a bátor rendezői fogások is erősítik az élményt, így például a nagyközeli plánok használata, a különleges gépállású beállítások, a fix kamera váratlan kézbe vétele, az arcok elrejtése különböző tárgyak mögé. Bergoglio atya múltját, amely a karakter fejlődésében fontos információkat hordoz – fiatalkori választá-

sa a házasság és a papi hivatás között, politikai magatartása a hetvenes évek argentin katonai diktatúrájában –, már jóval konvencionálisabb, közhelyes flashbackekben láthatjuk. (Ratzinger bíboros előélete csak néhány szóban idéződik meg, hiszen az ő története valaminek a vége, s nem valaminek a kezdete.) A történelmi múlt leegyszerűsítő képei annál jobban felhívják a figyelmet a két pápa dialógusának hitelességére, amely tehát az adott történelmi keretek között elképzelhető, ám aligha így esett. S ezt az alkotók számtalan módon jelzik, még a film végi stáblista alatt is: az emeritus és a hivatásban lévő pápa együtt szurkol a tévé előtt a Németország–Argentína VB-döntőn. 2014-ben valóban a két ország játszotta a finálét, amelyen a németek győztek 1:0-ára. De hogy a két pápa együtt nézte volna a meccset... Hacsak egyszer a titkos vatikáni aktákból fény nem derül erre is.

A valós és ráadásul élő történelmi szereplőkről szóló film alkotói maguk is a változ(tat)ás szellemében járnak el – s ezzel aligha lehetnének hűségesebbek Ferenc pápa hitvallásához.

A KÉT PÁPA (The Two Popes) – angol-olasz-argentin-amerikai, 2019. Rendezte: **Fernando Meirelles**. Írta: **Anthony McCarten**. Kép: **César Charlone**. Zene: **Bryce Dressner**. Szereplők: **Jonathan Pryce** (Ferenc pápa), **Anthony Hopkins** (Benedek pápa). Gyártó: **Netflix**. Forgalmazó: **Mozinet**. *Feliratos*. 125 perc.

